

Костащук О.І.

Критерії та рівні виховання професійної честі майбутнього вчителя

*Костащук Оксана Іванівна, асистент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, м. Чернівці, Україна*

Анотація. У статті висвітлено проблему формування професійної честі як важливої складової системи «особистість-професія», як особистісний фактор ставлення до себе як до професіонала, як один із критеріїв задоволення працею та професійною успішністю. Розглянуто критерії виховання професійної честі майбутнього вчителя, дотримання яких дозволяє вирізняти морально-виховану особистість з необхідністю самовдосконалення та підвищення рівня своїх професійних можливостей.

Ключові слова: *честь, професійна честь, критерії, показники, фактори*

Постановка проблеми. Становлення вчителя – це формування його як особистості, як професійного працівника, що володіє спеціальними знаннями в певній галузі педагогічної діяльності. Розвиток професійної честі педагога є невід'ємною складовою його професійного становлення на всіх етапах роботи. Це сприяє просуванню особистості педагога до вершин професійної майстерності та виступає важливою психологічною умовою ефективності даного процесу. Проблема формування професійної честі педагога не відноситься до числа нових. Це зумовлено тим, що поняття «професійна честь» давно і міцно увійшло в систему категорій етики та відображає рівень моральної оцінки людини самої себе, ставлення до неї з боку інших та суспільства в цілому. Досліджуючи даний феномен, ми зупинимось на критеріях та рівнях розвитку професійної честі, аналіз яких дозволить нам сформулювати точне уявлення щодо розвитку основних характеристик та всіх елементів даної категорії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Категорія честі розглядається вченими як категорія, що відображає соціальність людини, її належність до конкретного типу спільноти і усвідомлення себе суб'єктом життєвості, в першу чергу, через належність до цієї спільноти. Поняття "честь" відображає один із напрямків розвитку моральної свідомості суспільства та особистості, що бачить себе невід'ємною складовою більш загального, ніж одиничне існування, соціального цілого. [1, с. 215]

В основу нашого дослідження покладено положення про почуття честі як емоційно-ціннісне самоставлення. Спираючись на дослідження психологів-класиків та сучасних науковців були визначені основні утворення, на базі яких формується почуття честі, а саме: висока адекватна самооцінка (І.Д. Бех, К. Роджерс, Т. Шибутані, М. Якобі); безумовне самоприйняття (С.Л. Братченко, В.Г. Маралов, М.Р. Миронова, К. Роджерс, Н.І. Сарджвеладзе); самоповага (І.Д. Бех, Ю.О. Зайцева, І.С. Кон, Д. Макдауел, В.Г. Маралов, А. Маслоу, К.О. Островська, В.В. Рибалка).

Як бачимо, професійна честь є важливою складовою системи «особистість-професія» і може бути розглянута як важливий особистісний фактор ставлення до себе як до професіонала.

Мета статті. Розглянути критерії та рівні розвитку професійної честі в у становленні майбутнього вчителя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під професійною честю слід розуміти сукупність моральних якостей та цінностей, які формують відношення

особистості до професійної діяльності та поведінки у ході вирішення професійних задач. [1, с. 220]

Основою професійної честі спеціаліста є його переконання у необхідності добросовісного «служіння» обраній професії, значення його діяльності для суспільства. Це один з найважливіших мотивів професійної діяльності спеціаліста, який відображає його моральну та духовну зрілість.

Вагомим компонентом честі майбутнього вчителя є відчуття професійної приналежності, як характеристика стійкого емоційного ставлення працівника до своїх професійних обов'язків.

Ефективність виховання професійної честі залежить від впливу різноманітних факторів та критеріїв, які діють на нього.

У зв'язку з цим, слід уточнити зміст такого поняття як «критерій». В педагогічній літературі під критерієм розуміють різноманітні вимоги, яким має відповідати будь-який об'єкт (суб'єкт). Критерій повинен відображати три речі: для чого «діє» суб'єкт, як суб'єкт «діє», якими засобами користується та при яких умовах. [4, с. 103]

Визначаючи критерії розвитку честі особистості, слід враховувати спосіб життя конкретного індивіда, його соціальні зв'язки та відносини, соціальну активність та роль індивіда у суспільстві.

Незважаючи на різноманітні підходи у визначенні критеріїв професійної честі педагога, їх можна звести до двох основних типів: оціночний і нормативний.

Оціночні критерії характеризують духовно-моральну сторону формування професійної честі та оцінюються наступними показниками: вихованість, почуття обов'язку та дисциплінованість. (див.табл.1)

Нормативний критерій характеризує професійну сторону, розвиток честі педагога та оцінюється наступними основними показниками: компетентність, успішність діяльності, стійкість праці.

Кожен із вищезгаданих критеріїв відображає рівень розвитку професіоналізму, служить взірцем, орієнтуючись на який можна встановити рівень відповідності та наближення до ідеалу. Саме з цією метою критерій повинен бути розгорнутим, тобто, включати в себе менші одиниці виміру, що дозволяють «виміряти» реальну дійсність у порівнянні з ідеалом. Такими якісними одиницями є показники. Показник як компонент критерію є типовим, конкретним і якісним проявом однієї зі сторін даного явища, завдяки якому можна визначити рівень розвитку професійної честі.

Таблиця 1. Оціночно-нормативні критерії виховання професійної честі

Критерії	Показники
Оціночний	Вихованість Відповідальність Дисциплінованість
Нормативний	Компетентність Витривалість успішність

Отже, перейдемо до розгляду запропонованих показників, які розкривають зміст кожного із критеріїв виховання професійної честі. Вихованість – особливий внутрішній механізм соціальної регуляції моральної поведінки особистості, що проявляється як в загальній, так і в професійній честі педагога та визначається рівнем моральної свідомості. Вихованість – це стійкість позитивних звичок та звичних норм поведінки. Про рівень вихованості вчителя також говорить наявність сили волі, здатність здійснювати морально-вольовий контроль і самоконтроль, регулювати свою поведінку. Вона проявляється в активній суспільній позиції, у вмінні бути вірним собі та своїм переконанням.

Відповідальність – якість особистості, що характеризується прагненням і вмінням оцінювати свою поведінку з погляду її доцільності або шкоди для суспільства, порівнювати свої вчинки з панівними в суспільстві вимогами, нормами, законами, керуватися інтересами соціального прогресу.[2, с. 86]

Дисциплінованість – суворий порядок, виконання соціальних норм та правил, встановлених у суспільстві.

Розглядаючи критерії виховання професійної честі, слід звернути увагу на загальні та спеціальні закономірності процесу формування професійної витривалості майбутнього вчителя. Під професійною витривалістю слід розуміти здатність особистості здійснювати роботу заданої інтенсивності протягом якомога більш тривалого часу.

Компетентність, тобто здатність професійно виконувати свої обов'язки, набуває все більшого значення серед ділових та моральних якостей, що характеризують особистість вчителя в цілому. Педагогічна компетентність – це процес і результат творчої професійної діяльності, інтегрований показник особистісно-діяльнісної сутності педагога, зумовлений рівнем реалізації його гуманістичної спрямованості.

Основними складовими компетентності вчителя є: професійна компетентність, комунікативна компетентність, інформаційна компетентність, правова компетентність.

Нормативність професійної честі, як правило, відносять до зовнішніх (об'єктивних) критеріїв, а оціночність – до внутрішніх (суб'єктивних).

До зовнішніх критеріїв професійної честі відносимо бездоганне виконання соціальних та професійних вимог. Тут професійна честь виступає функціональною особистісною якістю, що проявляється в компетентності, успішності професійної діяльності, і може розглядатися як ціль та результат професійної підготовки фахівця.

Дані критерії відносяться до групи зовнішніх, оскільки саме через них виражається ставлення особистості до професійної діяльності.

У групі внутрішніх критеріїв домінують справедливість, вихованість, відповідальність, дисциплінованість, піднесене почуття професійного обов'язку, його соціального значення та особистої відповідальності за бездоганне виконання (стан духовно-морального піднесення, або ж, навпаки, сумніви, душевний дискомфорт). Внутрішніми ці критерії виступають тому, що вони відображають явища, притаманні людській природі, властиві людській підсвідомості.

Важливе значення для оцінки сформованості професійної честі має також такий внутрішній критерій як морально-психологічна стабільність. Саме вона висвітлює ті сторони індивіда (його психологічний портрет), у яких виокремлюється вміння дотримуватись оптимальних професійних робочих параметрів: працездатність, уважність, витривалість, вміння приймати рішення.

Під критеріями моральної витривалості розуміють здатність людини до соціально-психологічного захисту. Морально-психологічна здатність особистості свідомо діяти в рамках «закону», вміти запобігти асоціальним явищам – одна з провідних рис вихованості професійної честі спеціаліста.

Аналізуючи критерії виховання професійної честі педагога, слід виділити також критерії об'єктивності та суб'єктивності. Ці критерії вказують на рівень оволодіння особистістю професійною мораллю. Вони є універсальними, адже їх можна застосовувати для оцінки моральної сторони особистості на будь-якому етапі її генезису (від зони найближчого розвитку особистості до її морального самовдосконалення).

Окрім встановлених критеріїв в процесі виховання професійної честі слід розглянути професійну мораль, яка проявляється за допомогою ряду конкретних функцій. Інакше кажучи: як, яким чином професійна мораль впливає на педагога, а саме, на його свідомість, ставлення та діяльність – це три складники, через які прямо пропорційно проявляється професійна честь особистості в залежності від рівня її вихованості.

Пізнавальна (інформативна) функція професійної моралі полягає в тому, що в період формування особистості педагога етичні знання, норми, певні положення є джерелом інформації про суспільні моральні норми та правила поведінки.

Оціночна функція відображає своєрідне моральне бачення педагогом реальності, життєвих установок. Предметом моральної оцінки тут виступають вчинки, наміри, мотиви, моральні якості.

Мотиваційна функція проявляється в умінні особистості бачити та оцінювати намічені цілі (свої та інших людей) з точки зору істинного, незаангажованого наміру.

Комунікативна функція (що забезпечує взаєморозуміння, спілкування людей в професійній групі та поза нею) висвітлює ту сторону моралі, яка дає змогу усвідомити свою приналежність до певної діяльності, впливає на самооцінку професіонала, ціннісне ставлення до себе самого та з боку суспільства.

Однією з найважливіших функцій професійної моралі є регулятивна функція, що забезпечує неперервний процес зведення реальної поведінки особистості та колективу у відповідності з діючими моральними вимогами у суспільстві.

Виховна функція професійної моралі не просто сприяє формуванню у майбутнього вчителя необхідних моральних якостей, але й об'єктивно упорядковує моральні норми, навички, стиль поведінки у визначену виховну систему.

У структурі професійної моралі вдало поєднуються та доповнюють один одного етичні норми, правила етикету та дотримання такту в різних професійних сферах. Професійний такт – це прояв стриманості, порядності, людяності по відношенню до інших. Важливо пам'ятати наступне, що етикет і такт – це не просто сукупність заучених манер, прийомів, жестів, але й складова професійної моральної культури, яка є необхідною ланкою професійної діяльності та авторитету майбутнього вчителя. [4, с. 278]

Дотримання правил службового етикету є одним з критеріїв вихованості професійної честі, що відображає конкретний педагогічний результат, який потребує постійного вдосконалення. Ще одним важливим критерієм вихованості професійної честі є рівень розвитку професійно-моральної самосвідомості особистості.

Отже, основними факторами та критеріями розвитку почуття професійної честі майбутнього вчителя виступають: становлення високої адекватної самооцінки, в основі якої лежать рефлексивні процеси розуміння людиною того, що вона собою являє, які якості, достоїнства та недоліки їй притаманні; безумовне самоприйняття – розуміння власної індивідуальності й значущості, прийняття своєї особистості з усіма проявами; високий рівень самоповаги, яка розвивається на основі позитивного образу "Я", компетентності та успішності в професійній діяльності.

Проаналізувавши критерії виховання професійної честі, ми виділили наступні рівні сформованості даного феномену у майбутніх вчителів:

1. Низький (інфантильний) рівень моральної регуляції поведінки, суть якого полягає в підкоренні зовнішнім стимулам. Самосвідомість особистості на даному рівні характеризується поверхневими уявленнями щодо моральних вимог, які є з боку суспільства. Для особистості характерний низький рівень критичності в усвідомленні моральної необхідності та морального самоствердження.

2. Рівень, на якому індивід, усвідомлюючи моральну приналежність і орієнтуючись на соціальний та професійний інтерес, керується все ще, в більшій мірі, зовнішніми стимулами: схвалення, або ж навпаки, неприйняття його поведінки з боку суспільства, вплив якого все ще є вирішальним.

3. Перехід індивіда з об'єкта регулятивного морального впливу в суб'єкт, що керує власною поведінкою.

4. З переходом індивіда в суб'єкт, що керує власною поведінкою, відкривається ще більш глибокий потенціал піднесення професійної моральної культури особистості, що сприймає свою професійну діяльність не лише як результат усвідомлення моральної необхідності (службового обов'язку), але й як прояв своїх власних внутрішніх намірів та переконань.

Розглядаючи ступені досліджуваного процесу в якості необхідної умови переходу від одного рівня до іншого, ми визначаємо розвиток професійної честі як детермінований результат процесу вирішення об'єктивних і суб'єктивних протиріч між особистістю та суспільством, вищим проявом якого є перехід об'єктивної моральної приналежності в суб'єктивну.

Висновки: Зміст професійної честі виділяє модель морально-вихованої особистості майбутнього вчителя. Дана модель передбачає наступні характеристики: моральна поведінка особистості, ставлення особистості до своїх професійних обов'язків, усвідомлення себе в соціумі, розуміння та прийняття моральних переконань іншої людини, вміння жити та «діяти» по совісті в будь-якій життєвій ситуації. Запропонована нами модель дозволяє здійснювати педагогічний вплив, спрямований на виховання професійної честі вчителя.

Таким чином, професійна честь – це поняття, що виражає не тільки усвідомлення педагогом свого значення, але й суспільне визнання, суспільна повага до його моральних заслуг та якостей. Вчитель як особистість – не тільки член професійної групи, але й представник суспільства свого часу, вихований в певній духовній атмосфері, неминуче несе на собі риси соціуму, в якому проживає. Високорозвинуте усвідомлення індивідуальної честі й особистих якостей в професії педагога виділяється чітко. Якщо вчителем у своєму поведінні і міжособистісних відносинах порушуються вимоги, пропоновані суспільством для ідеалу педагога, то відповідно ним демонструється зневага до професійної честі та гідності. Честь педагога – суспільна оцінка його реальних професійних якостей, що виявляються в процесі виконання ним професійних обов'язків.

Отже, розглянувши критерії вихованості професійної честі педагога та виділивши рівні сформованості даного поняття, можна стверджувати, що це досить складний діалектичний процес, в основі якого лежить активний динамічний взаємозв'язок зовнішніх факторів та внутрішнього світу людини.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Васянович Г.П. Педагогічна етика: Навчально-методичний посібник. / Г.П. Васянович – Львів, «Норма», 2005. – 344 с.
Vasyanovych G.P. Teaching Ethics: Instructor's Manual. / G.P. Vasyanovych - Lviv, "Norma", 2005. - 344 p.
2. Деркач А.А. Психологія розвитку професіонала: учеб. пособие. / А.А. Деркач - М.: РАГС, 2000. 144 с.
Derkach A.A. Developmental Psychology professional: Proc. allowance. / A.A. Derkach - M.: RAGS, 2000. 144 p.
3. Максименко С.Д. Психологія особистості / С.Д. Максименко, К.С. Максименко, М.В. Папуча; за ред. Максименка С.Д. – К.: Вид-во ТОВ «КММ», 2007. – 296 с.

Maksimenko S.D. Personality Psychology / S.D. Maksimenko, K.S. Maksimenko, N.V. Papucha; eds. Maxim NSA-SD - K.: Izd LLC "KMM", 2007. - 296 p.

4. Малахов В. Етика: Курс лекцій: Навч. посібник для вищ. навч. закл. / Віктор Малахов; Ред. Світлана Головка (гол.), Тетяна Янголь. - 4-те вид. - К.: Либідь, 2002. – 382 с.

Vladimir Malakhov Ethics: Lectures: Training. manual for HI. teach. bookmark. / Victor Malakhov; Ed. Svetlana Golovko (Ch.), Tatiana Angels. - 4th ed. - K.: Lybed, 2002. - 382 p.

5. Митина Л.М. Психологія професійного розвитку учителя. / Л.М. Митина - М.: Изд-во «Флинта», 1998. 201 с.
Mitin L.M. Psychology of professional development of teachers. / L.M. Mitin - M.: Izd "Flint", 1998. 201 p.

Kostashuk O.I. Criteria and levels of education professional honor of a future teacher

Abstract. In the article are reflected problem of forming of professional honour as an important component system «personality-profession», as a personality factor of attitude toward itself as to the professional, as one of criteria of satisfying with labour and professional progress. The criteria of development of professional honour of teacher are considered, the observance of which allows to select morally educated personality with the necessity of self-perfection and increase of level it professional possibilities.

Keywords: *honor, professional honor, criteria, indicators, factors*

Костащук О.И. Критерии и уровни воспитания профессиональной чести будущего учителя

Аннотация. В статье отражена проблема формирования профессиональной чести как важной составной системы «личность-профессия», как личностный фактор отношения к себе как к профессионалу, как один из критериев удовлетворения трудом и профессиональной успеваемостью. Рассмотрены критерии развития профессиональной чести будущего учителя, соблюдение которых позволяет выделять морально воспитанную личность с необходимостью самоусовершенствования и повышения уровня своих профессиональных возможностей.

Ключевые слова: *честь, профессиональная честь, критерии, показатели, факторы*